

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-yil 4-son

VOLUME 5 / ISSUE 4 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.4.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Jurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

E. Sharipov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Musahhih:

M. Tursunov

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri, Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnom

№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2025-yil 25-avgustda bosmaxonaga topshirildi.

Qog‘oz bichimi: A4.

Shartli bosma tabog‘i: 26

Adadi: 100. Buyurtma: № 157.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:

100047. Toshkent shahri,

Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

MAS‘UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (Boston, AQSh)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Э. Шарипов, Е. Ярмолик, Э. Мустафаев,
К. Абдувалиева, Й. Махмудов,
М. Шарифова, Ш. Бекназарова

Корректор:

М. Турсунов

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Свидетельство

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
25.08.2025.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 26. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 157.

Отпечатано в типографии

Ташкентского государственного
юридического университета.

100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственной политики и управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Высшем судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

E. Sharipov, E. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Proofreader:

M. Tursunov

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 25.08.2025.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 26.

Units: 100. Order: № 157.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

A. Khoshimkhonov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Akhmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Kh. Khayitov – Professor of the Academy of Public Policy and Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

S. Kholboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Rakhmonkulova – Associate Professor of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

11 **AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA**

Ijtimoiy davlat va uning belgilari: ayrim nazariy-huquqiy masalalar

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

21 **NAZAROV SHAVKAT NAZAROVICH**

Davlat-fuqarolik jamiyati muloqoti: nazariy-huquqiy tahlil va zamonaviy tendensiyalar

30 **NURMAMATOVA NOILA DONIYOROVNA**

Konstitutsiyaviy sudlarda raqamli transformatsiya: imkoniyatlar va xavflar

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

38 **YAKUBOV AXTAM NUSRATULLOYEVICH**

Raqamli aktivlar tushunchasining evolyutsiyasi va ularni huquqiy tartibga solishning qiyosiy tahlili

49 **TOSHKANOV NURBEK BAHRIDDINOVICH**

Universitetlar va ilmiy tadqiqot muassasalariga qarashli intellektual mulk obyektlarini tijoratlashtirishning huquqiy xususiyatlari

59 **ABDUQODIROV ABDURAUF BAXODIR O'G'LI**

Yuridik shaxs shaxsiy qonuniga nisbatan ekspluatatsiya markazi mezonini qo'llash muammolari

66 **PO'LATOV TEMURBEK G'AYRATJON O'G'LI**

Moliyaviy texnologiyalar sektoridagi avtomatlashtirilgan raqamli shartnomalarda rozilik ifodasini huquqiy talqin etish muammolari

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

76 **RAJABOV NARIMAN SHARIFBAYEVICH**

O'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanishda ekologik me'yorlashning huquqiy jihatlar

84 **KALDARBEKOV ASILJON OSPANOVICH**

O'rmon fondi yerlarini barqaror huquqiy boshqarish bo'yicha xalqaro tajriba va uning O'zbekiston uchun ahamiyati

95 **BAYTUROVA AIDA NABIYEVNA**

Xorijiy mamlakatlar va O'zbekistonda ekologik turizmni tartibga solishning huquqiy mexanizmlari: xalqaro tajribaning qiyosiy tahlili va moslashtirish yo'llari

108 **OTAUBAYEVA AYGUL BAXRAMOVNA**

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida ekologik huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlikning yuridik tabiati va tamoyillari: Qozog'iston Respublikasi misolida qiyosiy-huquqiy tahlil

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH
FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

121 **TO'YCHIEVA MALIKA BOTIR QIZI**

Advokatlar kasbiy tayyorgarligining o'ziga xos xususiyatlari va uni takomillashtirish masalalari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

128 **NODIROV MUZAFFAR AXMADOVICH, TURSUNMURODOV KOMRON TURG'UN O'G'LI**

O'zbekistonda oilaviy (maishiy) zo'ravonlik subyektining huquqiy tahlili: huquqiy
bo'shliqni bartaraf etish

138 **UTEBAYEV SALAMAT MAKSETBAY ULI**

Kontrabanda jinoyati obyektiv belgilarining yuridik talqini

147 **NURMANOV XOLBEK RAHMATILLA O'G'LI**

Onlayn banklar faoliyati sohasida firibgarlikni kvalifikatsiya qilish masalalari

156 **MA'MUROV SANJARBEK ILXOMOVICH**

O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligida jamiyatdan ajratish bilan bog'liq bo'lmagan
jinoiy jazolarning rivojlanish tarixi

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

164 **BAZAROVA DILDORA BAHADIROVNA**

Voyaga yetmaganlarning uy qamog'ida saqlanishi: jamiyat xavfsizligi va bola manfaatlari
o'rtasidagi muvozanat

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

175 **G'AFUROVA NOZIMAXON ELDAROVNA, SAIDOV OLIM CHORIQULOVICH**

Yangi O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning huquqiy jihatlar va muammolari

190 **MUSAYEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH**

Dunyoda narkobiznesning rivojlanishi

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

199 **AHMADJONOV MURODULLO NURALI O'G'LI**

Korrupsiya: tahlil va choralar

209 **MIRZAYEVA MOHINA SROJIDDINOVNA**

Yo'l-transport infratuzilmasi loyihalarini amalga oshirishda korrupsiyaviy sxemalar:
tahlil va yechimlar

221 **RUZINAZAROV SHUXRAT NURALIYEVICH**

Sharaflil yo'l sohibi, sudyalarning ustozl, odil va fidoyi rahbar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА.
ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА

Социальное государство и его признаки: отдельные теоретико-правовые вопросы

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО.
ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

21 НАЗАРОВ ШАВКАТ НАЗАРОВИЧ

Диалог государства и гражданского общества: теоретико-правовой анализ и современные тенденции

30 НУРМАМАТОВА НОИЛА ДОНИЁРОВНА

Цифровая трансформация в конституционных судах: возможности и риски

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО.
СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

38 ЯКУБОВ АХТАМ НУСРАТУЛЛОЕВИЧ

Эволюция понятия цифровых активов и сравнительный анализ их правового регулирования

49 ТОШКАНОВ НУРБЕК БАХРИДДИНОВИЧ

Правовые особенности коммерциализации объектов интеллектуальной собственности, принадлежащих университетам и научно-исследовательским учреждениям

59 АБДУКОДИРОВ АБДУРАУФ БАХОДИР УГЛИ

Проблемы применения критерия центра эксплуатации в отношении личного закона юридического лица

66 ПУЛАТОВ ТЕМУРБЕК ГАЙРАТЖОН УГЛИ

Проблемы юридической интерпретации выражения согласия в автоматизированных цифровых договорах в секторе финансовых технологий

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

76 РАЖАБОВ НАРИМАН ШАРИФБАЕВИЧ

Правовые аспекты экологического нормирования в охране и использовании растительного мира

84 КАЛДАРБЕКОВ АСЫЛЖАН ОСПАНОВИЧ

Международный опыт устойчивого правового управления землями лесного фонда и его значение для Узбекистана

95 БАЙТУРОВА АИДА НАБИЕВНА

Правовые механизмы регулирования экологического туризма в зарубежных странах и Узбекистане: сравнительный анализ и пути адаптации международного опыта

108 ОТАУБАЕВА АЙГУЛЬ БАХРАМОВНА

Юридическая природа и принципы административной ответственности за экологические правонарушения в законодательстве Республики Узбекистан: сравнительно-правовой анализ на примере Республики Казахстан

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

121 ТУЙЧИЕВА МАЛИКА БОТИР КИЗИ

Особенности профессиональной подготовки адвокатов и вопросы её совершенствования

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

128 НОДИРОВ МУЗАФФАР АХМАДОВИЧ, ТУРСУНМУРОДОВ КОМРОН ТУРГУН УГЛИ

Юридический анализ субъекта семейного (бытового) насилия в Узбекистане:
преодоление правового пробела

138 УТЕБАЕВ САЛАМАТ МАКСЕТБАЙ УЛЫ

Юридическая интерпретация объективных признаков преступления контрабанды

147 НУРМАНОВ ХОЛБЕК РАХМАТИЛЛА УГЛИ

Вопросы квалификации мошенничества в сфере онлайн-банкинга

156 МАЪМУРОВ САНЖАРБЕК ИЛЬХОМОВИЧ

История развития уголовных наказаний, не связанных с изоляцией от общества,
в уголовном законодательстве Республики Узбекистан

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

164 БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА

Домашний арест несовершеннолетних: баланс между защитой общества и
интересами ребёнка

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

175 ГАФУРОВА НОЗИМАХОН ЭЛЬДАРОВНА, САИДОВ ОЛИМ ЧОРИКУЛОВИЧ

Правовые аспекты и проблемы обеспечения продовольственной безопасности
в Новом Узбекистане

190 МУСАЕВ ДЖАМАЛИДДИН КАМАЛОВИЧ

Развитие наркобизнеса в мире

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

199 АХМАДЖОНОВ МУРОДУЛЛО НУРАЛИ УГЛИ

Коррупция: анализ и пути противодействия

209 МИРЗАЕВА МОХИНА СРОЖДИНОВНА

Коррупционные схемы при реализации проектов дорожно-транспортной
инфраструктуры: анализ и решения

221 РУЗИНАЗАРОВ ШУХРАТ НУРАЛИЕВИЧ

Почётный проводник и наставник судей, справедливый и преданный своему делу
руководитель

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

11 **AKHMEDSHAEVA MAVLYUDA AKHATOVNA**

Social state and its characteristics: some theoretical and legal issues

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

21 **NAZAROV SHAVKAT NAZAROVICH**

Dialogue between state and civil society: a theoretical-legal analysis and modern trends

30 **NURMAMATOVA NOILA DONIYOROVNA**

Digital transformation in constitutional courts: opportunities and risks

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

38 **YAKUBOV AKHTAM NUSRATULLOYEVICH**

Comparative analysis of the evolution of the concept of digital assets and their legal regulation

49 **TOSHKANOV NURBEK BAHRIDDINOVICH**

Legal aspects of the commercialization of intellectual property objects belonging to universities and research institutions

59 **ABDUQODIROV ABDURAUF BAKHODIR UGLI**

Issues of applying the exploitation center criteria to the personal law of a legal entity

66 **PULATOV TEMURBEK GAYRATJON UGLI**

Problems of legal interpretation of agreement in automated digital contracts in the financial technologies sector

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

76 **RAJABOV NARIMAN SHARIFBAYEVICH**

Legal aspects of environmental regulation in the protection and use of flora

84 **KALDARBEKOV ASILJAN OSPANOVICH**

International experience in sustainable legal management of forest fund lands and its significance for Uzbekistan

95 **BAYTUROVA AIDA NABIYEVNA**

Legal mechanisms of regulating ecological tourism in foreign countries and Uzbekistan: comparative analysis and ways of adapting international experience

108 **OTABAYEVA AIGUL BAKHRAMOVNA**

The legal nature and principles of administrative liability for environmental offenses in the legislation of the Republic of Uzbekistan: a comparative legal analysis with the Republic of Kazakhstan

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

121 TUYCHIEVA MALIKA BOTIR KIZI

Features of professional training of advocates and issues of its improvement

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

128 NODIROV MUZAFFAR AKHMADOVICH, TURSUNMURODOV KOMRON TURGUN UGLI

A legal analysis of the subject of the family (domestic) violence in Uzbekistan: bridging the legal gap

138 UTEBAYEV SALAMAT MAKSETBAY ULI

The legal interpretation of the objective elements of the crime of smuggling

147 NURMANOV KHOLBEK RAHMATILLA UGLI

Issues of qualification of fraud in the sphere of online banking

156 MA'MUROV SANJARBEK ILKHOMOVICH

History of the development of criminal punishments not related to separation from society in the criminal legislation of the Republic of Uzbekistan

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

164 BAZAROVA DILDORA BAHADIROVNA

House arrest of minors: a balance between public safety and child's best interests

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

175 GAFUROVA NOZIMAKHON ELDAROVNA, SAIDOV OLIM CHORIQULOVICH

Legal aspects and problems of ensuring food security in New Uzbekistan

190 MUSAEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH

Development of the drug business in the world

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

199 AHMADJONOV MURODULLO NURALI UGLI

Corruption: analysis and remedies

209 MIRZAEVA MOHINA SROJIDDINOVNA

Corruption schemes in the implementation of road transport infrastructure projects: analysis and solutions

221 RUZINAZAROV SHUKHRAT NURALIYEVICH

Owner of the honorable path, mentor of judges, just and devoted leader

Kelib tushgan / Получено / Received: 11.07.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 18.08.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 25.08.2025

DOI:10.51788/tsul.jurisprudence.5.4./TKBU6750

UDC: 343.7(045)(575.1)

ONLAYN BANKLAR FAOLIYATI SOHASIDA FIRIBGARLIKNI KVALIFIKATSIYA QILISH MASALALARI

Nurmanov Xolbek Rahmatilla o'g'li,

Toshkent davlat yuridik universiteti mustaqil izlanuvchisi

ORCID: 0009-0001-2582-7720

e-mail: xolbek.nurmanov123@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada mamlakatimizning moliya va iqtisod sohasida tobora salmoqli o'ringa ega bo'lib borayotgan onlayn banklar faoliyatida kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda sodir etiladigan kiberfiribgarlik jinoyatlarini kvalifikatsiya qilish masalalari, ushbu jinoyatlarni sodir etishning ijtimoiy xavfli oqibatlarini, shuningdek, ularni sodir etish tufayli jabrlangan shaxslarning viktin harakatlari tahlil qilinadi. Muallif onlayn banklar faoliyati sohasidagi firibgarlik uchun milliy jinoyat qonunchiligida munosib javobgarlik choralari belgilanmaganligi, shu bois ushbu ijtimoiy xavfli qilmishlar uchun munosib va uning oldini olish uchun yetarli yuridik javobgarlikni belgilash zarur degan xulosaga kelgan, tadqiqotchining fikricha, asosiy obyekt ostida o'zga shaxsning mol-mulki yoki mulkiy huquqlari, moddiy manfaatlari, qo'shimcha obyekt ostida esa tegishli tartibda kompyuter texnologiyalari, kompyuter tizimlari tushunilishi lozim. Shu munosabat bilan maqolada milliy jinoyat qonunchiligiga o'zgartirishlar kiritish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumi qarorini onlayn banklar sohasida sodir etiladigan firibgarlik va o'g'rilikni o'zaro farqlash va to'g'ri kvalifikatsiya qilishga oid zarur huquqiy qoidalar bilan to'ldirishga oid taklif va tavsiyalar ilgari surildi.

Kalit so'zlar: firibgarlik, talon-toroj, bank, onlayn, kredit, o'g'rilik, mol-mulk, kompyuter axboroti

ВОПРОСЫ КВАЛИФИКАЦИИ МОШЕННИЧЕСТВА В СФЕРЕ ОНЛАЙН-БАНКИНГА

Нурманов Холбек Рахматилла угли,

самостоятельный соискатель

Ташкентского государственного

юридического университета

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы квалификации кибермошенничества, совершаемого с использованием компьютерных технологий в сфере онлайн-банкинга, который занимает всё более значимое место в финансово-экономической системе страны. Анализируются социально опасные последствия данных преступлений, а также вictimное поведение пострадавших лиц, ставших жертвами таких противоправных действий. Автор отмечает, что национальное уголовное законодательство пока не предусматривает адекватных мер ответственности за мошенничество в сфере онлайн-банкинга. В связи с этим делается вывод о необходимости установления надлежащих и достаточных юридических механизмов для предупреждения и пресечения данных правонарушений. По мнению автора, основным объектом преступления в данном случае являются имущество, имущественные

права и материальные интересы граждан, тогда как дополнительным объектом выступают компьютерные технологии и системы, используемые в банковской деятельности. В статье предложены рекомендации по внесению изменений в национальное уголовное законодательство, а также по дополнению постановления Пленума Верховного суда Республики Узбекистан правовыми положениями, направленными на разграничение и правильную квалификацию мошенничества и хищений, совершаемых в сфере онлайн-банкинга.

Ключевые слова: мошенничество, хищение, банк, онлайн, кредит, кража, имущество, компьютерная информация

ISSUES OF QUALIFICATION OF FRAUD IN THE SPHERE OF ONLINE BANKING

Nurmanov Kholbek Rahmatilla ugli,

Independent researcher at Tashkent State University of Law

Abstract. This article analyzes the issues of qualifying cyber fraud crimes committed using computer technologies in the activities of online banks, which are becoming increasingly important in the financial and economic sphere of our country, the socially dangerous consequences of committing these crimes, as well as the victim actions of persons affected by their commission. The author came to the conclusion that the national criminal legislation does not establish appropriate liability measures for fraud in the field of online banking activities; therefore, it is necessary to establish appropriate legal liability for these socially dangerous acts and sufficient for their prevention. According to the researcher, the main object should be understood as the property or property rights and material interests of another person, and the additional object should be understood as computer technologies and computer systems in the appropriate manner. In this regard, the article puts forward proposals and recommendations for amendments to the national criminal legislation, as well as for supplementing the resolution of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan with the necessary legal provisions for the differentiation and correct qualification of fraud and theft committed in the field of online banking.

Keywords: fraud, embezzlement, bank, online, credit, theft, property, computer information

Kirish

Bugungi kunda global axborot maydonida kibermakon bilan bog'liq yangidan yangi tahdidlar yuzaga kelmoqda. Shu bois virtual olamdagi hujumlardan himoyalaniş masalasi dunyo hamjamiyatini jiddiy tashvishga solmoqda.

Tahlillarga ko'ra, dunyo bo'ylab har yili 500 milliondan ortiq kiberhujumlar uyushtiriladi [1]. Har soniyada 12 nafar insondan biri kibermakonda sodir etilgan hujumlar qurboniga aylanadi. Amerika Qo'shma Shtatlari, Fransiya, Angliya, Germaniya, Belgiya, Lyuksemburg kabi rivojlangan davlatlarda jinoyatlarning 60-65 foizi kiberhujumlar orqali sodir etilmoqda. O'zbekistonda ham so'nggi uch yilda bu turdagi jinoyatlar 8,3 baravarga ko'payib, hozirda umumiy jinoyatchilikning qariyb 5 foiziga yetgan.

2021–2024-yillarda kiberjinoyatlar oqibatida fuqarolarning 1 trillion 909 milliard so'mdan ortiq mablag'i talon-toroj qilingan. 2024-yilning o'zida esa zarar 603 milliard so'mni tashkil etgan.

Jumladan, 2019-yilda axborot texnologiyalari orqali 18 turdagi 863 ta jinoyat sodir etilgan bo'lsa, 2024-yilda 62 turdagi 58 ming 800 ta jinoyat qayd etilgan. Kiberjinoyatlarning umumiy jinoyatchilikdagi ulushi sezilarli ravishda ortishi ularning oldini olish zaruratini yanada dolzarblashtirmoqda.

2023-yilda kiberjinoyatlarning umumiy jinoyatchilikdagi ulushi 6,2 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilda 44,4 foizga yetib, deyarli har ikkita jinoyatning biri axborot texnologiyalari orqali sodir etilgan. Kiberjinoyatlarning asosiy qismini (98 foizi) bank kar-

talari bilan bog'liq jinoyatlar (kibero'g'rilik va kiberfiribgarlik) tashkil qilmoqda [2].

Xususan, noqonuniy bank-moliya operatsiyalari orqali o'zgalarning plastik kartadagi mablag'larini o'zlashtirish, zararli viruslar tarqatish, qimor va tavakkalchilikka asoslangan onlayn o'yinlar, diniy aqidaparastlikka qaratilgan axborot xurujlari, onlayn savdo maydonidagi firibgarlik jinoyatlari ko'payib bormoqda.

Achinarlisi, axborot texnologiyalari yordamida huquqbuzarlik va jinoyatga qo'l urgan shaxslar orasida yoshlar ko'pchilikni tashkil etmoqda. Respublikamizda virtual olamdagi qonunbuzilishlarning aksariyati 16-23 yosh oralig'idagi o'smir-yoshlar tomonidan sodir qilinmoqda [3]. Bundan ko'rinib turibdiki, kiberxavfsizlikni ta'minlash masalasi bugun har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Shunga ko'ra, 2025-yil 30-aprelda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-153-sonli qarori qabul qilindi. Mazkur qaror bilan voyaga yetmaganlar banklarda hisobraqamlar va bank kartalarini ochishi yuzasidan tegishli talablar ishlab chiqiladi va amaliyotga joriy etiladi.

Banklar ota-onalarni ularning voyaga yetmagan farzandlari bilan bog'liq shubhali (frod) operatsiyalar haqida xabardor qilish amaliyotini yo'lga qo'yadi.

Belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ilmiy tadqiqotning umumiy va maxsus usullari: tizimli, sotsiologik, qiyosiy-huquqiy, tahliliy, miqdoriy tahlil (kontent-tahlil) va boshqa usullardan foydalanilgan. Mazkur usullarning barchasi ma'lum darajada tadqiqot natijalarining aniqligi va asoslanganligini ta'minlashga xizmat qildi.

Respublikamizda o'zgalar mulkini kompyuter vositalaridan foydalanib talon-toroj qilganlik uchun javobgarlik (X.R. Ochilov) [4] mavzusida falsafa doktori (PhD) dissertat-

siyasi, axborot texnologiyalari va xavfsizligi sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurashishning jinoyat-huquqiy va kriminologik choralarini takomillashtirish (A.K. Rasulev) [5] mavzusida doktorlik dissertatsiyasi (DSc) himoya qilingan. Ushbu tadqiqotlarda o'zgalar mulkini talon-toroj qilish bilan bog'liq jinoyatlarning sabablari va sharoitlari, kompyuter firibgarligi, axborot texnologiyalari va xavfsizligi sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurashishning jinoyat-huquqiy choralarini takomillashtirish tadqiq etilgan.

A.A. Shutova, M.A. Prostoserdov, M.Y. Shalyapina, A.Y. Chuprova, Z.I. Xisamovlarning iqtisodiyot sohasida axborot vositalaridan foydalanib, sodir etilgan jinoyatlar, S. Furnell (Avstraliya), P. Grabosky (AQSh), P. Himanenlarning (Finlandiya) kiberjinoyatchi va xaker shaxsi, E. Hickey (Avstriya), D. Parkerlarning (AQSh) kiberjinoyatlarning kriminologik jihatlariga bag'ishlangan tadqiqotlarini ta'kidlash lozim.

Asosiy qism

Global tarmoqqa ulanish, ma'lumotlarni qayta ishlashni avtomatlashtirish va masofadan kirishdan foydalangan holda operatsiyalarni ishlab chiqish kompyuter tizimlari orqali identifikatsiyalangan ma'lumot yoki shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlash imkoniyatlarining kengayishiga olib keldi. Bunday jinoyatlarning predmeti ham doimiy foydalanib kelinadigan identifikatsiya qiluvchi ma'lumotlar, ham yangi identifikatsiya qiluvchi ma'lumotlar, shu jumladan, kredit karta raqamlari, bank hisobvaragi ma'lumotlari, pasport va haydovchilik guvohnomasi raqamlari, Internetdagi hisoblar, parollar va IP-manzillardir.

Hozirgi vaqtda bank sohasida, jumladan, masofaviy bank tizimlari yoki onlayn bankingda "yuqori texnologiyalar" faol qo'llanmoqda.

Kiberjinoyatlar asosan quyidagi usullarda kuzatilmoqda:

60 foizi – zararli havolalar va dasturlar yuborish orqali bank kartasi yoki mobil

qurilma boshqaruvini qo'lga kiritish yo'li bilan;

16 foizi – turli aldovlar bilan bank kartasi hamda mobil ilovalardagi akkauntlar boshqaruvini tasdiqlovchi SMS kodni qo'lga kiritish yo'li bilan;

4 foizi – shaxs nomiga onlayn kredit rasmiylashtirish orqali;

11 foizi – onlayn savdo platformalaridagi firibgarliklar orqali;

9 foizi – turli usuldagi firibgarlik sxemalari orqali fuqarolarning pul mablag'larini jalb qilish tarzida sodir etilmoqda.

Shu bilan birga, ushbu bank xizmatlarining paydo bo'lishi bank sohasida sodir etilgan firibgarliklarni kvalifikatsiya qilishni sezilarli darajada murakkablashtirdi. Onlayn banking mijozning bankka shaxsiy tashrifisiz internet orqali bank xizmatlarini ko'rsatishga qaratilgan axborot texnologiyalari majmuidir. Onlayn bankingning eng keng tarqalgan namunasi telefonlar, kompyuterlar, bankomatlar yordamida bank operatsiyalarini amalga oshirishdir.

Mamlakatimizda moliyaviy firibgarlik yo'li bilan bank plastik kartochkalariga hujumlarning soni ortib borishi natijasida O'zbekiston Markaziy bankida kiberjinoatchilikka qarshi kurashish laboratoriyasi tashkil etildi [6].

Jumladan, Markaziy bank tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yilda firibgarlik yo'li bilan fuqarolar nomiga onlayn kredit ajratish orqali 463 ta holatda qariyb 15 mlrd so'm miqdorida moddiy zarar yetkazilgan.

Markaziy bank rahbari ushbu tizimni joriy etishda axborot xavfsizligiga alohida diqqat qaratish lozimligini tan oldi. Ushbu yo'nalishda O'zbekiston Markaziy banki Rossiya bankining kredit-moliya sohasida kompyuter hujumlari monitoringi va boshqaruv markazi – FinCERT bilan hamkorlik qilmoqda. Ushbu laboratoriya ehtimoliy hujumlarga barham berish va fuqarolar hisobiga tushayotgan pul mablag'larini ham kuzatib boradi.

Hozirgi vaqtda ushbu turdagi firibgarlikni kvalifikatsiya qilishda yuzaga keladigan bir qator muammolarni sanab o'tish mumkin. Avvalo, agar jinoyatchi bir vaqtning o'zida kompyuter ma'lumotlarini kiritish yoki o'zgartirishdan foydalansa va jabrlanuvchini aldasa, ushbu qurilmalar yordamida sodir etilgan talon-torojlar qanday kvalifikatsiya qilinadi? Bunda bir xil jinoiy harakatlar majmui ko'pincha turli jinoyat-huquqiy tusda baholanishi mumkin. Misol uchun, bir kishi Internetda mulkni sotish bo'yicha e'lonlarni topdi, e'lon muallifi bilan bog'lanib, uni bank kartasi raqami va kirish kodini ko'rsatishga ko'ndiradi, deylik. Shundan so'ng jinoyatchi karta egasi nomidan avtomatlashtirilgan tizimlarda ro'yxatga olinadi va jabrlanuvchining barcha hisoblariga kirish huquqiga ega bo'ladi. Shundan so'ng mablag'lar jabrlanuvchining hisob raqamlaridan firibgar tomonidan boshqariladigan hisoblarga o'tkaziladi.

Hozirgi holatlarga qaralsa, fuqarolar qaysi vaziyatlarda aldanib qolyapti? Firibgarlar fuqaroga telefon qilib, "Markaziy bankdanmiz", – deb o'zini tanishtiradi. "Sizni nomingizga falon summadagi (katta miqdor aytiladi) kredit rasmiylashtirilyapti, bu bizning tizimda ko'rinib turibdi", – deydi. Shunda fuqaro shoshib qoladi. Moliyaviy bilimi bo'lmagani uchun "rostdan ham nominga kredit rasmiylashtiribdi" deb o'ylaydi-da, telefoniga qanaqa kod SMS bo'lib kelsa, hammasini firibgarlarga aytib qo'yadi. Hatto o'zi bilmagan holda telefonidan to'g'ridan to'g'ri boshqaruvni ham firibgarga bermoqda. Telegram'da ekranni ikkinchi odamga onlayn ko'rsatib berish funksiyasi bor. Undan foydalanilsa, ekraningizda nima qilayotganingiz firibgarga ko'rinib turadi. Firibgarlar shundan foydalanib, odamlar nomiga kreditlarni rasmiylashtirib olmoqda. Ularni aldamoqda.

Bundan tashqari, aholiga telefon qilayotgan firibgarlar asosan ruslar bo'lmoqda. Ular o'zbekchani bilmaydi. O'zbek fuqarosiga telefon qilyapti-da, rus tilida "Men Markaziy bankdanman", – deb o'zini tanishtiryapti.

O'zbekiston fuqarolarida nega Markaziy bank xodimi bo'lsa, o'zbekcha gapira olmayapti, degan shubha ham paydo bo'lmayapti. Firibgarlar asosan chet eldan kiberjinoyat sodir etmoqda. O'zbekistondan emas.

“Podmena nomera” degan dastur bor. Unda chet elda turgan holda o'zbekistonliklarga O'zbekistonning mobil raqami orqali qo'ng'iroq qilish imkoni bor. Siz o'sha dasturdan foydalangan xorijdagi odam bilan gaplashib bo'lgach, u raqamga qayta qo'ng'iroq qilsangiz, mutlaqo boshqa odam bilan bog'lanasiz. Odamlar shu orqali ko'p aldanib qolyapti [7].

Tan olish kerakki, garchi mamlakatimizda kibermakonda sodir etiladigan hujumlarga qarshi kurashadigan umumiy va maxsus organlar tashkil etilgan bo'lsa-da, kiberjinoyatchilikka oid nazariy va amaliy muammolar hali-hamon mavjud. Xususan, huquq-tartibot organlari kun sayin yangi turdagi kiberjinoyatlarga qarshi kurashishda tashkiliy-texnik, huquqiy va operatsion muammolarga duch kelmoqda.

Jumladan, texnik muammolar quyidagilar:

- atributsiya, ya'ni internet tarmog'iga ulangan kompyuter vositasidan foydalanib sodir etilgan kiberjinoyatda IP-adresni o'zgartirish yoki yo'q qilish orqali aybni boshqa internet foydalanuvchisi manziliga qaratish [8];

- “Darknet”, “Dark web”, “Deep web” saytlarining mavjudligi, ya'ni noqonuniy ravishda xavfsiz onlayn rejimini ta'minlashdir (kontrabanda, o'qotar qurollar, kredit karta raqamlari, noqonuniy pornografiya va qonunga xilof boshqa xizmatlarni sotib olish yoki sotish maqsadida).

- dasturiy ta'minotning zaifligi, ya'ni noto'g'ri konfiguratsiyalash orqali jinoyatchilarga o'z maqsadlarini amalga oshirishga yo'l berish;

- AT infratuzilmasining virtualizatsiya qilinganligi [9].

X. Ochilov nazdida, kompyuter texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan talon-

toroj uchun ham an'anaviy talon-torojga xos bo'lgan xususiyatlar tegishli bo'lib, bir qator o'ziga xos jihatlarni ham o'zida ifoda etadi:

birinchidan, jinoyat predmeti sifatida asosan elektron ko'rinishdagi pul mablag'i (naqd bo'lmagan pul)da namoyon bo'lishi;

ikkinchidan, sodir etish usuliga qarab tubdan farqlanadi, ya'ni:

a) jinoyat predmetiga tajovuz kompyuter vositasi orqaligina ishlatish mumkin bo'lgan qurollar (dastur)lardan foydalangan holda yuz berishi;

b) jinoyat usulini aniqlash jinoyatchi izini (virtual iz [10]) topishda va ish uchun muhim bo'lgan boshqa holatlarni aniqlashda muhim yo'llanma bo'lib xizmat qilishi [11];

uchinchidan, ushbu jinoyatning virtual kibermuhitda sodir etilishi;

to'rtinchidan, huquqqa xilof harakatni ma'lum masofa uzoqlikda turib sodir eta olish imkoniyati, jinoyat sodir etishning tezkorligi va bunda o'z shaxsining yashirinligini ta'minlay olish imkoniyati mavjudligi;

beshinchidan, jinoyatni zamonaviy axborot texnologiyalari sohasidagi maxsus bilimlardan foydalanmay ochish va fosh qilishning deyarli imkoni yo'qligi;

oltinchidan, jabrlanuvchi bank yoki kredit muassasalari hamda bankda o'z hisob raqamiga ega bo'lgan jismoniy va yuridik shaxslar ekanligi [4].

Shu bois T. Xasanov haqli ravishda aytib o'tganidek, bugungi kunda kompyuter jinoyatlari o'ziga xos spetsifikasi, virtuallik xususiyatlari ularni “oddiy” jinoyatlarga oid turkumida saqlash nomaqbul ekanligini ko'rsatmoqda [12].

Garchi milliy jinoyat qonunchiligimiz boshqa huquq sohalaridan ko'ra rivojlangan bo'lsa-da, JKda kiberhujumlar orqali shaxslarga zarar keltirganlik uchun jinoiy javobgarlik yetarlicha ochib berilmagan va faqatgina kompyuter vositasidan foydalanib talon-toroj qilish JK 167-moddasi (o'zlashtirish yoki rastrata yo'li bilan talon-toroj qilish) 3-qism “g” bandida “kompyuter texnikasi

vositalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa", 168-moddasi (firibgarlik) 2-qismi "v" bandida "kompyuter texnikasi vositalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa", 169-moddasi (o'g'rilik) 3-qismi "b" bandida "kompyuter tizimiga ruxsatsiz kirib" mazmunida tarqoq holda berilgan.

Shu sababli bu boradagi jinoyatlarni kvalifikatsiya qilishda turli muammolar, jumladan, ayrim hollarda aybdorning bir vaqtning o'zida Jinoyat kodeksining 4-, 8-10-moddalariga xilof ravishda ikki marta javobgarlikka tortilishi [13] yoki jazo tayinlashda shaxsning qilmishi qo'shimcha ravishda mazkur bob moddalari bilan ham kvalifikatsiya qilinishiga olib kelmoqda.

Shu munosabat bilan bir vaqtning o'zida kompyuter ma'lumotlarini kiritish (o'zgartirish) (Jinoyat kodeksining 278⁴-moddasi) va aldash (Jinoyat kodeksining 168-moddasi 2-qismi "v" bandi) yo'li bilan sodir etilgan firibgarlikni kvalifikatsiya qilish qoidalarini shakllantirish maqsadga muvofiq bo'lib, bu sud-tergov amaliyotida vujudga keladigan muammolarni birmuncha hal qiladi.

Kompyuter axboroti sohasida firibgarlik va o'g'rilikni farqlash quyidagi qoidalarga asoslanishi kerak deb hisoblaymiz:

birinchidan, o'zganing mol-mulkiga egalik qilishni osonlashtirish uchun shaxs tomonidan aldashdan foydalanilgan, keyinchalik boshqa yo'l bilan talon-toraj qilingan hollarda qilmish firibgarlik (Jinoyat kodeksining 168-moddasi) sifatida kvalifikatsiya qilinishi mumkin emas;

ikkinchidan, jinoyatchining ashyoni tasarruf etish imkoniyati aldash natijasida yuzaga kelmagan holatda ham, qilmish firibgarlik sifatida baholanishi mumkin emas.

Mazkur qoidalardan kelib chiqib, O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining 2017-yil 11-oktabrdagi "Firibgarlikka oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 35-son qaroriga bir qator tushuntirishlar kiritish zarur ko'rinadi.

Birinchidan, shuni aniqlash zarurki, shaxs tomonidan aldash bank hisobvaragi ma'lumotlariga kirish uchun foydalanilgan bo'lsa, mulkni talon-toraj qilish esa kompyuter ma'lumotlarini kiritish yoki o'zgartirish yo'li bilan sodir etilgan bo'lsa, bunday holatlarda qilmish jinoyatlar majmui sifatida, ya'ni kompyuter texnikasidan foydalangan holda firibgarlik (Jinoyat kodeksining 168-moddasi 2-qismi "v" bandi) va kompyuter ma'lumotlarini o'zgartirish (Jinoyat kodeksining 278⁴-moddasi) deb kvalifikatsiya qilinishi kerak.

Ikkinchidan, agar jinoyatchi kompyuter ma'lumotlaridan foydalangan holda (mobil qurilma orqali Telegram messenjeri, elektron pochta orqali yoki turli xil xabarlarini yuborishning boshqa vositalari orqali) to'g'ridan to'g'ri aldash natijasida (masalan, shaxs ixtiyoriy ravishda jinoyatchiga pul summasini o'tkazsa) jabrlanuvchining mol-mulkini yoki mulkiy huquqlarini tasarruf etish imkoniyatiga ega bo'lsa, u holda qilmish firibgarlik sifatida Jinoyat kodeksining 168-moddasi tegishli qismlari bo'yicha talon-toraj qilingan mol-mulk miqdorini hisobga olgan holda kvalifikatsiya qilinishi kerak, biroq ushbu moddaning 2-qismi "v" bandiga havola qilib bo'lmaydi, chunki mobil qurilmani kompyuter uskunasi tenglashtirish mumkin emas.

Onlayn banking tizimlaridan foydalangan holda sodir etilgan jinoyatlarni kvalifikatsiya qilish sohasidagi ikkinchi muammo bankomat orqali to'lov kartalaridan foydalangan holda sodir etilgan talon-torajliklarni kvalifikatsiya qilishdir. Bugungi kunda ular ancha keng tarqala boshladi. Shu munosabat bilan huquqni qo'llash amaliyotida va fanda mazkur talon-torajlikni Jinoyat kodeksining 168-moddasi 2-qismi "v" bandida nazarda tutilgan firibgarlik sifatida kvalifikatsiya qilish masalasi muhokama qilina boshladi, chunki bankomat mohiyatan kompyuter hisoblanadi.

Shu bilan birga, ko'pchilik ushbu firibgarlikning o'ziga xos xususiyatlarini ta'kidlaydi: ta'sir jabrlanuvchining ongiga emas, balki

kompyuter ma'lumotlariga qaratiladi; shaxsni aldash, jabrlanuvchining yordami bilan mol-mulkni topshirish yoki mulkka bo'lgan huquqlarni qo'lga kiritish namoyon bo'lmaydi; jinoyat quroli axborot, kompyuter ma'lumotlarini saqlash, uzatish va qayta ishlash vositalari hisoblanadi [14].

Shuni ta'kidlash kerakki, masalan, xorijiy sud amaliyotida (Rossiya Federatsiyasi Oliy sudi Plenumining 2007-yil 27-dekabrda 51-sonli "Firibgarlik, o'zlashtirish va rastrata ishlari bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qarori [15]) bunday talon-torajliklar o'g'rilik sifatida kvalifikatsiya qilinadi.

Qolaversa, aybdor tomonidan o'zganing plastik kartasining ochiqdan ochiq talon-toraj qilinishi oqibatida plastik kartaning qiymati miqdorida jabrlanuvchiga zarar yetkaziladi. Biroq aybdor jabrlanuvchiga nisbatan hayot yoki sog'liq uchun xavfli bo'lmagan zo'rlik ishlatib, undan bank plastik kartasining kodini yoki plastik kartani boshqarish, undan to'liq foydalanish imkonini beruvchi, telefonga o'rnatilgan mobil ilovaning kodini bilib, plastik kartadagi mablag'ni o'z ixtiyoriga o'tkazsa, ya'ni boshqa hisobraqamga yuborsa yoxud naqdlashtirsa, qilmishni talonchilik deb baholash lozim. Bordi-yu, aybdor o'ziga bog'liq bo'lmagan holda qilmishni oxiriga yetkaza olmasa, u holda talonchilikka suiqasd deb baholash lozim. Shunday ekan, elektron mablag'lar ham talonchilik predmeti bo'lishi mumkin [16].

Terminalda kredit olish va soxta kartadan foydalangan holda bankomatda pul olish umumiy xususiyatga ega – firibgarlikka xos bo'lgan aldamchi harakatlarning yo'qligidir. Shuning uchun nusxasi avtomatik ravishda terminal tomonidan olinadigan, o'zga shaxsning pasportidan foydalanib, kredit olish huquqiga ega bo'lish jinoyatini kvalifikatsiya qilishda, Jinoyat kodeksining 168-moddasi 2-qismining "v" bandiga havola qilish mumkin emas. Ushbu harakatlar ko'proq o'g'rilik belgilarini o'z ichiga oladi va bir-biriga o'xshash qilmish ekanligi sababli ban-

komatdan soxta kredit karta yordamida pul mablag'larini talon-toraj qilish kabi o'g'rilik tarzida baholanishi kerak.

Agar har ikki holatda ham bitimning kontragenti sifatida tashkilot tomonidan vakolat berilgan hamda jinoyat subyektining harakatlariga aldanib qolgan jismoniy shaxs emas, balki kompyuter namoyon bo'lib, jinoyatning predmeti sifatida esa naqd pul ko'rinishidagi mablag'lar gavdalangan bo'lsa, naqd pul mablag'lari shaklidagi kreditni talon-toraj qilish bilan bankomatdan naqd pul mablag'larini talon-toraj qilishni turlicha kvalifikatsiya qilishni asosli deb hisoblash qiyin.

Shu bilan birga, bankomatga maxsus texnik moslamalar o'rnatgan, keyinchalik bank kartasidan pul mablag'larini talon-toraj (ma'lumot, karta kodlari va parollarini o'qish orqali) qilgan sudlanuvchining xatti-harakatlari nafaqat Jinoyat kodeksining 169-moddasi 3-qismi "b" bandi bilan (qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) axborot tizimiga kirib yoki undan foydalanish), balki shuningdek, Jinoyat kodeksining 278²-moddasi (Kompyuter axborotidan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish) bilan kvalifikatsiya qilinishi kerak, deb hisoblaymiz, chunki ushbu modda dispozitsiyasida boshqa narsalar qatori "kompyuter axborotidan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish"ga ishora qilinadi.

Xulosa

Yuqorida tahlil qilingan muammolarning yechimi sifatida O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining 2017-yil 11-oktabrdagi "Firibgarlikka oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 35-son qaroriga o'zgartirish kiritishni va qarorning 20-bandini quyidagi tahrirda bayon etishni taklif etamiz.

"20. Tushuntirilsinki, kompyuter texnikasi vositalaridan foydalanib firibgarlik sodir etish (JK 168-moddasi ikkinchi qismi "v" bandi) deganda, moliya, bank muassasalari, fondlar va sh.k.larda bo'lgan, mulkni aldov yo'li bilan kompyuter texnikasi vositalari yordamida ma-

nipulyatsiya qilish orqali amalga oshiriladigan talon-torajlik tushuniladi. Bunday firibgarlik kompyuter tizimida ishlov beriladigan, tegishli axborot tashuvchilarda saqlanadigan yoki ma'lumotlarni uzatish tarmoqlari bo'yicha beriladigan axborotni o'zgartirish yo'li bilan ham, moliya, bank muassasalari kompyuter tizimiga yolg'on axborot kiritish yo'li bilan ham sodir etilishi mumkin.

Basharti shaxs tomonidan aldash bank hisobvarag'i ma'lumotlariga kirish uchun foydalanilgan bo'lsa, mulkni talon-toraj qilish esa kompyuter ma'lumotlarini kiritish yoki o'zgartirish yo'li bilan sodir etilgan bo'lsa, bunday holatlarda qilmish jinoyatlar majmui sifatida, ya'ni kompyuter texnikasidan foydalanilgan holda firibgarlik (Jinoyat kodeksining 168-moddasi 2-qismi "v" bandi) va kompyuter ma'lumotlarini o'zgartirish (Jinoyat kodeksining 278⁴-moddasi) deb kvalifikatsiya qilinishi kerak.

Shu bilan birga, agar jinoyatchi kompyuter ma'lumotlaridan foydalangan holda (mobil qurilma orqali Telegram messenjeri, elektron pochta orqali yoki turli xil xabarlarini yuborishning boshqa vositalari orqali) to'g'ridan to'g'ri aldash natijasida (masalan, shaxs ixtiyoriy ravishda jinoyatchiga pul summasini o'tkazsa) jabrlanuvchining mol-mulkini yoki

mulkiy huquqlarini tasarruf etish imkoniyatiga ega bo'lsa, u holda qilmish firibgarlik sifatida Jinoyat kodeksining 168-moddasi tegishli qismlari bo'yicha talon-toraj qilingan mol-mulk miqdorini hisobga olgan holda kvalifikatsiya qilinishi kerak, bunda ushbu moddaning 2-qismi "v" bandiga havola qilish shart emas.

Bankomatga maxsus texnik moslamalar o'rnatgan, keyinchalik bank kartasidan pul mablag'larini talon-toraj (ma'lumot, karta kodlari va parollarini o'qish orqali) etgan sudlanuvchining xatti-harakatlari nafaqat Jinoyat kodeksining 169-moddasi 3-qismi "b" bandi (qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) axborot tizimiga kirib yoki undan foydalanish), balki Jinoyat kodeksining 278²-moddasi (Kompyuter axborotidan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish) bilan ham kvalifikatsiya qilinishi kerak".

Bizning fikrimizcha, O'zbekiston Jinoyat kodeksida kiber talon-toraj bo'yicha tegishli moddalar mavjud bo'lmagan sharoitda ushbu tushuntirishlarning kiritilishi huquqni muhofaza qiluvchi organlar va sudlarga talon-torajlikning ushbu eng zamonaviy turlarini bir xilda va to'g'ri kvalifikatsiya qilishda yordam berishi mumkin.

REFERENCES

1. Virtual olamdagi global tahdid [Global threat in the virtual world]. Available at: https://uza.uz/uz/posts/virtual-olamdagi-global-tahdid_350549?q=%2Fposts+%2Fvirtual-olamdagi-global-tahdid_350549
2. O'zbekistonda 2021–2024-yillarda banklar va fuqarolar kiberjinoyatlardan 1,9 trln so'm zarar ko'rdi [In Uzbekistan, banks and citizens suffered losses of 1.9 trillion soums from cybercrime in 2021–2024]. Available at: <https://www.gazeta.uz/oz/2025/05/29/kiberjinoyat/>
3. Yoshlarimizni kiber jinoyotlar xavfidan ogohlantirish – dolzarb vazifasi [Warning our youth about the dangers of cybercrime is an urgent task]. Available at: <https://kukaldosh.uz/26/02/2024/12530>
4. Achilov X.R. Kompyuter vositalaridan foydalangan holda birovning mulkini talon-toraj qilganlik uchun javobgarlik [Liability for the theft of someone else's property using computer tools]. Tashkent, 2017.
5. Rasulov A.K. Axborot texnologiyalari va xavfsizlik sohasida jinoyatlarga qarshi kurashishning jinoiy-huquqiy va kriminalistik chora-tadbirlarini takomillashtirish [Improving criminal law and

forensic measures to combat crimes in the field of information technology and security]. Tashkent, 2018.

6. O'zbekiston Markaziy bankida kiberjinoyatlarga qarshi kurash laboratoriyasi ochildi [A laboratory for combating cybercrime has been opened at the Central Bank of Uzbekistan]. Available at: <https://daryo.uz/k/2019/05/04/ozbekiston-markaziy-bankida-kiberjinoyatlarga-qarshi-kurash-laboratoriyasi-ochildi/>

7. Markaziy bank vakili O'zbekistondagi asosiy kiber firibgarliklar xorijdan turib sodir etilmoqda [Central Bank representative: Major cyber frauds in Uzbekistan are being committed from abroad]. Available at: <https://daryo.uz/2024/04/03/ozbekistonda-asosiy-kiber-firibgarliklar-xorijdan-turib-sodir-etilmoqda-markaziy-bank-vakili>

8. Kiberprestupnost'. Modul' 1. Vvedeniye v kiberprestupnost'. Obrazovaniye vo imya pravosudiya seriya universitetskikh moduley [Cybercrime Module 1 Introduction to Cybercrime Education for Justice University Module Series]. United Nations Office on Drugs and Crime. Vienna, 2019.

9. Kiberprestupnost'. Modul' 9. Serii moduley po kiberprestupnosti: Kiberbezopasnost' i preduprezhdeniye kiberprestupnosti: prakticheskiye metody i mery [Cybercrime. Module 9. Cybercrime Module Series: Cybersecurity and Cybercrime Prevention: Practical Methods and Measures]. United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, 2019.

10. Usov A.I. Kontseptual'nyye osnovy sudebnoy kompyuterno-tekhnicheskoy ekspertizy [Conceptual foundations of forensic computer-technical examination]. Moscow, 2002, p. 14.

11. Tret'yak M. Problemy kvalifikatsii novykh sposobov moshennichestva [Problems of qualification of new methods of fraud]. *Criminal Law*, 2015, vol. 2, pp. 94–98.

12. Xasanov T. O'g'irlik uchun jinoiy javobgarlik va uning oldini olish [Criminal liability for theft and its prevention]. Tashkent, 2019.

13. Anorbayev A.U. Kiberhujumlar orqali o'zgalarning mulkini talon-taroj qilish bilan bog'liq jinoyatlarning huquqiy holati [Legal status of crimes related to the plundering of other people's property through cyberattacks]. *Journal of Legal Studies*, 2019, vol. 9, p. 51.

14. Tret'yak M.I. Pravila kvalifikatsii kompyuternogo moshennichestva i prestupleniy, predusmotrennykh gl. 28 UK RF [Rules for the qualification of computer fraud and crimes provided for in Chapter 28 of the Criminal Code of the Russian Federation]. *Criminal Law*, 2014, vol. 4.

15. Plenum verkhovnogo suda rossiyskoy federatsii [Plenum of the Supreme Court of the Russian Federation]. Available at: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_74060/

16. Abduqodirov F.F. Talonchilikka qarshi kurashning jinoiy-huquqiy chora-tadbirlarini takomillashtirish [Improving criminal law measures to combat robbery]. Tashkent, 2022, p. 77.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-YIL 4-SON

VOLUME 5 / ISSUE 4 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.4.